
Una aproximació històrica a l'ecologisme català

Pere Mora i Ticó

Coordinador de l'associació cultural
EcoConcern-Innovació Social

Resum: El moviment ecologista a Catalunya ha estat marcat per un model de creixement industrial molt contaminant i poc respectuós amb el medi ambient. Això ha configurat un ecologisme molt reivindicatiu, poc estructurat i que no ha aconseguit protagonisme polític a causa de les disputes internes dins dels partits verds. A partir dels anys noranta, el moviment ecologista ha quedat integrat en l'aparell institucional perquè l'Administració ha assimilat gran part dels plantejaments ecologistes i perquè els partits polítics n'han assumit les propostes. Actualment, l'ecologisme es troba en un punt d'inflexió en què ha de redefinir el seu paper i reorientar-se cap a línies d'actuació de tipus social (consum responsable i una economia més igualitària).

Paraules clau: Associacionisme, desenvolupament sostenible, ecologisme, moviment social, Pla Energètic Nacional, Unió Europea

Resumen: El movimiento ecologista en Catalunya se ha visto marcado por un modelo de crecimiento industrial altamente contaminante y poco respetuoso hacia el medio ambiente. Se ha configurado un ecologismo muy reivindicativo, poco estructurado y que no ha alcanzado protagonismo político debido a las disputas internas dentro de los partidos verdes. A partir de los años 90, el movimiento ecologista queda integrado en el aparato institucional debido a la asimilación por parte de la Administración de los planteamientos ecologistas y por la asunción de sus propuestas por los partidos políticos. Actualmente el eco-

logismo se encuentra en un punto de inflexión en el que está redefiniendo su papel y reorientándose hacia líneas de actuación de tipo social (consumo responsable y una economía más igualitaria).

Abstract: *The Catalan ecologist movement arose as a response to a model of industrial growth which was highly contaminating and markedly hostile to the environment. The movement has been vociferous, rather weakly structured and has failed to achieve political weight as a result of internal disputes within the various «green» parties. From the early nineties on, the movement was largely absorbed into the establishment panorama since the government and mainstream political parties embraced the ecologists' programme. At present the ecologist movement is at a crossroads and is redefining its role and channelling its energies into action on a more social plane (responsible consumption and a fairer economy).*

Keywords: *Groups, Sustainable Development, Environmentalism, Social movement, National Energy Plan, The European Union.*

Aquest estudi forma part d'un treball d'investigació dirigit pel professor Nazario González titulat *El procés de politització i institucionalització del moviment ecologista a Catalunya (1970-1995)*, que es va presentar el setembre de 1997 a la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'eix central del treball és l'anàlisi del procés de consolidació del moviment ecologista a partir de la dècada dels setanta. La influència del Maig francès de 1968, les circumstàncies ambientals adverses d'un territori marcat per un model econòmic i industrial que origina greus problemes ecològics i el procés de transició política que farà que els partits donin prioritat a la consolidació de la incipient democràcia configuren un model associatiu marcadament reivindicatiu i poc cohesionat que ha dificultat la concreció d'una alternativa política com ara la dels Verds alemanys o francesos.

Aquesta falta de cohesió del moviment ecologista es va fer palesa entre la dècada dels vuitanta i principis dels noranta, quan la majoria dels partits polítics van incorporar dins dels seus programes electorals els plantejaments ecologistes i es van començar a formar coalicions polítiques dels Verds amb formacions tradicionals d'esquerres (fet que podem anomenar «procés de politització del moviment ecologista»). D'altra banda, l'aplicació de les polítiques ambientals en l'àmbit comunitari va consolidar l'assumpció per part de l'Estat d'un paper preponderant en matèria de medi ambient; un fet que es reflecteix en l'aplicació progressiva de les polítiques mediambientals per part

de la Comunitat Europea, en la creació del Ministeri d'Obres Públiques i Medi Ambient i del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, i, més recentment, del Ministeri de Medi Ambient (fet que podem anomenar «procés d'institucionalització del moviment ecologista»).

A l'última part del treball s'analitza quina és la situació actual del moviment ecologista en un context en què moltes de les reivindicacions de l'ecologisme s'han integrat a les institucions públiques. Temes com ara la recollida selectiva de les escombraries, el tractament de residus, les campanyes d'estalvi d'energia, la conscienciació de la utilització dels transports públics, etc. han estat assimilats pel sector públic i pels programes electorals dels partits polítics, i el paper del moviment ecologista passa per un punt d'inflexió en què ha de tornar a definir la seva funció. Es comencen a desenvolupar alternatives com el consum responsable i el retorn als orígens amb propostes que enllacen amb els primers programes dels Verds alemanys pel que fa a la transformació en una societat menys competitiva, menys industrialitzada i amb una estructura social basada en el temps lliure (reducció de la jornada laboral, repartiment del treball, atenció al sector social).

1. El moviment ecologista a Catalunya

1.1. La conscienciació ecològica

En les societats occidentals es va començar a prendre consciència dels problemes ecològics a partir de la Segona Guerra Mundial, que va incidir en la necessitat d'organitzar moviments socials per fer front a una problemàtica de conseqüències molt greus per al futur del planeta.

A finals dels anys seixanta, enfront dels primers símptomes de la crisi econòmica i davant l'entrada en una nova fase de la revolució industrial i tecnològica, va sorgir un moviment social de base que posava en qüestió el paradigma dominant basat en l'industrialisme com a motor de la societat. Hi va haver autors, com ara Robert Yung (propostes de descentralització i de reducció de les escales productives i econòmiques), Iván Illich (retorn als plantejaments ecològics i naturistes) o Ruy Dutschke (crítica del model agrari intensiu i productivista de la revolució russa i propostes per tornar a l'agricultura sostenible), que van plantejar la necessitat de superar el model capitalista, generador de desigualtats i de problemes ambientals greus.

El Maig del 68 va néixer en un context sociopolític marcat pel pessimisme davant d'una civilització amenaçada per l'energia nuclear i el seu ús com a arma de guerra entre les dues superpotències: els Estats Units d'Amèrica i l'URSS. El detonant de la Guerra del Vietnam va crear un corrent important d'oposició a la guerra i va agrupar a tot el món els moviments pacifistes. Els disturbis racials i les seves consegüents revoltes als carrers dels Estats Units van configurar un context pessimista davant d'un futur incert per a una civilització dominada per la guerra i les desigualtats socials.

Va aparèixer un nou corrent de pensament com a alternativa a la filosofia tradicional. Autors com ara Jean-Paul Sartre o Albert Camus plantejaven la idea utòpica que es podrien establir sistemes socials que poguessin satisfer les generacions futures. Filòsofs com Herbert Marcuse, de l'Escola de Frankfurt, protestaven contra la injustícia i criticaven la societat industrial (*L'home unidimensional, Eros i civilització*). Altres autors, com André Gorz, plantejaven una nova visió de la societat del futur basada en el temps lliure, una adequació de l'home a la naturalesa, la superació del treball industrial i l'obertura a una nova concepció de l'oci lligada a l'ecologia emergent (*Los caminos del paraíso, Ecología y política*).

Com a conseqüència d'aquest moviment social tan ampli i intens que va significar el Maig del 68, es van produir, a la majoria de les societats occidentals, canvis estructurals que van donar pas a la configuració d'uns moviments socials nous que ja no es basaven en el model industrialista poc crític amb les desigualtats que provocava. A partir del 1969, el moviment es va escindir en quatre grans branques molt interrelacionades: els col·lectius d'ultraesquerra; els moviments alternatius, inclosos els moviments per la pau i pacifistes, els corrents orientalistes, espiritualistes i els *hippies*; el moviment ecologista, i el col·lectiu antinuclear.

L'impuls que va significar el Maig del 68 i l'aparició a la llum pública dels perills de l'energia nuclear, a més dels primers símptomes de degradació mediambiental, van accelerar el procés de consolidació de la cultura ecologista, que va combinar una base teoricocientífica (per primera vegada científics amb prestigi reconegut van alertar sobre els perills de l'esgotament dels recursos naturals i sobre la possibilitat literal de destrucció del planeta davant una catàstrofe nuclear) amb l'acció (nombrosos grups petits sorgits de moviments socials alternatius emergents i de la riquesa política van començar, en una primera fase, a plantejar protestes i denúncies concretes davant de casos locals de contaminació i deteriorament del medi ambient, i després es van anar estructurant de manera organitzada i proposaven solucions d'àmbit local).

Els grups ecologistes van néixer a finals dels anys setanta als Estats Units i durant els vint anys següents es van anar estenent per tot el món: primer, als Països Baixos i a Alemanya; després, a la majoria d'estats industrialitzats d'Europa central i occidental. I a la dècada dels vuitanta, amb característiques noves i diferenciades, a l'Índia, Kenya i el Brasil. Als anys noranta el moviment es va estendre per les repúbliques de l'antiga URSS i pels països de l'est d'Europa.

Una de les aportacions principals del moviment ecologista va ser la de servir de centre d'experimentació social de formes de vida diferents; s'aprofitaven les fissures d'un sistema estàtic i inert per obrir espais de participació social. Es van adoptar diverses formes d'intervenció, com ara la desobediència civil, els sabotatges a instal·lacions, les campanyes de sensibilització i de protesta, etc. El resultat va ser la posada en pràctica de nombroses iniciatives, innovacions i experimentacions socials que tenien com a objectiu reconstruir la societat civil i reduir el paper de l'Estat.

1.2. L'ecologisme com a moviment social a Catalunya

El model d'ecologisme que s'ha desenvolupat a Catalunya hereta en gran part moltes de les tendències dominants a Europa que hem anomenat anteriorment. Com apunta Santiago Vilanova, «el moviment ecologista català neix de la confluència de diversos sectors: científics crítics i progressistes, intel·lectuals, periodistes, tècnics en energies alternatives, militants polítics (autogestionaris, llibertaris, contraculturals), associacions de veïns i grups proteccionistes, comissions de defensa del territori, autonomistes, nacionalistes, pacifistes, feministes, agricultors, etc.» (Garcia, Reixach, Vilanova, 1979).

Aquesta diversitat de protagonistes ens permet analitzar l'ecologisme català des de tres perspectives complementàries entre si: la reivindicativa, la política i la cultural.

1.2.1. La perspectiva reivindicativa

Una de les característiques clau que defineix el moviment ecologista a Catalunya ha estat la forta implantació de la voluntat popular i l'oposició a determinades actuacions de l'Administració i del sector privat. La creació de comitès, comissions, plataformes, coordinadores i les accions de boicot a certes empreses han marcat una línia d'actuació influïda per la falta d'una estructura política com la dels moviments ecologistes moderns de la resta d'Europa i per uns dese-

quil·libris territorials provocats per un procés d'industrialització incontrolat i molt contaminant.

Durant els darrers vint-i-cinc anys han coexistit dos fronts reivindicatius: d'una banda, el d'oposició a la política de les administracions (tant la central com l'autonòmica), que han consentit la contaminació lliure i incontrolada per part de les empreses privades; d'altra banda, el d'oposició als interessos econòmics de les empreses multinacionals (poc respectuoses amb el medi ambient per norma general), que han estat afavorides per la necessitat de l'Administració d'atreure capital i generar llocs de treball, fet que ha facilitat la implantació de les empreses més contaminants (principalment les del sector químic i petroler).

Els estudis existents sobre el model territorial de Catalunya mostren que el període de creixement econòmic, que es va estendre fins a mitjan anys setanta, no es va traduir de manera homogènia a tot el territori, sinó que va ser acompanyat per un increment dels desequilibris territorials: gran concentració de la població, de l'activitat econòmica i de les infraestructures a la zona metropolitana de Barcelona; especialització productiva excessiva d'alguns sectors (tèxtil i confecció, metal·lúrgia, construcció, comerç), fenomen encara més accentuat a les comarques relativament poc industrialitzades, i l'adopció d'un sistema turístic de masses que ha provocat una urbanització incontrolada de les costes: «La tendència econòmica definitiva d'Espanya cap a un model industrial es va produir a la dècada dels seixanta. Es va apostar per un augment ràpid del producte interior brut per arribar a una renda per capita alta. Per aconseguir-ho, es van combinar diversos processos: la industrialització de l'agricultura, l'expulsió massiva de la força de treball rural cap a les ciutats i un procés de concentració industrial obert completament a la inversió estrangera.» (Recio, 1994). A Catalunya, després de la crisi energètica del 1973 es va reforçar l'energia nuclear, que va contribuir a agreujar els problemes mediambientals i la degradació de les zones més castigades en aquest procés d'industrialització.

La lluita reivindicativa del moviment ecologista es va orientar en nou grans apartats:

a) La qüestió energètica (relacionada principalment amb l'energia nuclear)

- *La lluita antinuclear.* La problemàtica de les centrals nuclears, especialment conflictiva a Catalunya, ha estat l'eix unificador de la lluita reivindicativa. Al voltant del Comitè Antinuclear de Catalunya (CANC), que es va fundar el 1977, van sorgir diversos col·lectius

d'acció locals que van ser la base de la posterior consolidació del moviment ecologista, com el Col·lectiu de Periodistes Ecologistes (1977) i el grup TARA (Tecnologies Alternatives Radicals i Autogestionades). A partir de les protestes antinuclears van sortir altres plataformes i col·lectius que van incidir en altres temes (tractament de residus, tractament de l'aigua, plans territorials, etc.).

A Catalunya, la protesta antinuclear es va iniciar a Barcelona amb les primeres manifestacions antinuclears de març i maig de 1979, organitzades per diversos grups ecologistes. Hi van assistir més de 50.000 i 100.000 persones, respectivament, per sol·licitar la moratòria nuclear i la paralització del Pla Energètic.

La dècada dels vuitanta es va caracteritzar per diversos intents d'unificació del moviment antinuclear en tres grans fronts: l'antiurani, l'antitransports de productes radioactius i l'anticentrals nuclears. El procés reivindicatiu dels vuitanta va quedar definit per les protestes antinuclears locals i puntuals (a Ascó i a l'Ametlla es van iniciar els nuclis de resistència), per la influència de les recerques d'alternatives a l'energia nuclear per part dels col·lectius científics procedents d'Europa (Primera Conferència Catalana per a un Futur sense Nuclears, organitzada pel Grup de Científics per a un Futur No Nuclear, GCTPFNN, el 1987) i per l'inici d'accions legals contra els representants de les centrals tèrmiques i nuclears (Alternativa Verda va promoure un procés judicial contra el director de la central tèrmica de Cercs i va portar el cas a la Comissió de les Comunitats Europees).

L'accident de Vandellòs I (1989) va obrir un gran debat dins la societat que va radicalitzar el caràcter reivindicatiu de la protesta antinuclear. La publicació per part del Centre d'Anàlisi i Programes Sanitaris (CAPS) del llibre *Las radiaciones ionizantes y la salud*, coordinat per Pere Carbonell, va contribuir encara més a la radicalització del debat: a la seva presentació hi van assistir més de 130 metges, físics i economistes, que van proposar el tancament definitiu de Vandellòs.

A partir dels anys noranta, la lluita antinuclear es va centrar en dos fronts: d'una banda, va continuar el procés de protesta puntual davant les deficiències estructurals de les centrals nuclears i es va iniciar un nou front de lluita destinat a fer que l'Administració pública (representada pel Consell de Seguretat Nuclear i el Departament de Medi Ambient de la Generalitat) augmentés el control en les successives inspeccions a les centrals nuclears i s'iniciés el procés de desmantellament i de tancament definitiu dels reactors en marxa dins el territori català; d'altra banda, i en un context que podem anomenar *pacifista* (enmig del conflicte bèl·lic al golf Pèrsic) i en ple debat sobre el nou projecte del Pla Energètic Nacional (PEN), es va desenvolupar una cam-

panya a escala nacional, «Viure sense nuclears», amb la participació dels principals grups ecologistes i pacifistes catalans: Casal de la Pau, Moviment d'Objectors de Consciència (MOC), Greenpeace, DEPANA, Justícia i Pau, Integral, Associació Catalana per a la Pau, etc.

b) La problemàtica d'altres fonts d'energia: el gas natural i l'energia tèrmica

El Pla Energètic Nacional preveia que el 1987 el 5,3% de l'abastament energètic quedés cobert pel gas natural com a alternativa al petroli. Amb aquesta finalitat es van establir com a objectius prioritaris la consolidació, l'ampliació i el perfeccionament de la infraestructura necessària per a aquesta energia: xarxes de gasoductes, dipòsits d'emmagatzematge i distribució industrial i domèstica. El moviment ecologista va posar en dubte les explicacions de l'Administració sobre els avantatges del gas natural perquè les plantes d'emmagatzematge de gas també representaven un perill i perquè la construcció de gasoductes implicava l'expropiació de zones agrícoles. D'altra banda, la manca de transparència en el procés i la manca d'estudis previs sobre els riscos que comportava van fer que sorgís una oposició frontal a la implantació del model energètic amb gas natural, els costos de transport del qual eren força més elevats que els del petroli.

Les centrals tèrmiques també han estat un motiu de protesta popular a causa del seu alt grau de contaminació i del risc potencial per a l'entorn natural que significa la seva implantació. El cas de la Central Tèrmica de Cubelles (societat formada en el 50% per Enher i Hidroelèctrica de Catalunya) ha estat emblemàtic dins la lluita reivindicativa.

c) La gestió dels residus

El tractament dels residus industrials també ha estat un dels eixos d'enfrontament entre l'Administració i el moviment ecologista. A Catalunya, a principis dels noranta, hi havia uns 275 abocadors incontrolats que es feien servir per llençar-hi residus *especials*, nom que comprèn productes que poden ser tòxics o molt contaminants i que haurien de rebre un tractament i una eliminació específics. La indústria a Catalunya generava aproximadament 1.900.000 tones/any de residus, de les quals 1.100.000 poden considerar-se residus especials.

El Pla de Residus Industrials, aprovat el 1988, va intentar rectificar la manca d'eficiència en el tractament dels residus. Això es va traduir en la potenciació dels abocadors i de les plantes incineradores, de les plantes fisicoquímiques i dels abocadors controlats. No va

significar pas la reducció de la producció de residus tòxics. Es tractava de no afectar la indústria i de controlar i planificar sense potenciar el reciclatge.

Des del col·lectiu ecologista es va intentar canviar la tendència de crear residus innecessaris. Les alternatives ecologistes fonamentals eren minimitzar les deixalles i impulsar una política de reutilització. Des del Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius (CEPA) i des de Greenpeace es va preconitzar una *producció neta*. Això significava un canvi d'orientació de les propostes de l'Administració, basat en aspectes com el canvi d'hàbits de consum, l'eliminació de les emissions tòxiques, la paralització de la producció de compostos químics, etc.

d) La crítica ecologista a les grans infraestructures del Ministeri d'Obres Públiques

- *Els problemes ambientals dels rius de Catalunya.* Els rius catalans han patit les conseqüències d'una política industrial expansiva i d'un model de desenvolupament que ha defensat els transvasaments. A conseqüència d'aquest procés, la majoria dels rius estan avui greument afectats per la contaminació. Hi ha rius com l'Anoia, el Besòs o el Ripoll que es poden considerar irrecuperables.

Hi ha hagut moltes mobilitzacions contra les empreses contaminants. Les més importants han estat per als rius Ter, Segre, Llobregat i la riera de Tenes a causa dels abocaments tòxics que hi van fer empreses de la indústria paperera i química. Les coordinadores ecologistes locals que van dur a terme aquestes mobilitzacions són la Comissió per la Defensa del Ter, el Moviment Ecològic de Lleida i el Grup de Defensa dels Aiguamolls Empordanesos, entre d'altres.

- *La política de transvasaments.* El Pla Hidrològic Nacional planteja, de manera no oficial, sis transvasaments de l'Ebre a altres conques. Es pretén portar aigua fins al Duero, Bilbao, Barcelona, València i Múrcia, una mitjana de 65 m³/s. Aquests transvasaments, que el moviment ecologista ha denunciat fermament, tenen repercussions de dos tipus: ecològicament, perjudiquen l'ecosistema perquè modifiquen substancialment els cursos dels rius i els embassaments; socialment, signifiquen un desplaçament important de persones afectades per la política d'embassaments i la marginació de moltes zones afectades per la política hidrològica, ja que l'activitat econòmica es dirigeix on hi ha infraestructures i recursos.

Les activitats de la Coordinadora Antitransvasament van consistir a presentar al·legacions al Pla Hidrològic, mobilitzar els perjudicats pel projecte (agricultors, comerciants, ecologistes) i organitzar

manifestacions davant del Parlament de Catalunya amb l'objectiu que la Generalitat retirés el pla.

- *El projecte del delta del Llobregat i del port de Barcelona.* L'objectiu del Port Autònom de Barcelona era oferir a les grans empreses multinacionals la plataforma de distribució europea que pretenia reforçar l'entrada de mercaderies a la CEE per la Mediterrània. La segona fase del projecte era l'ampliació de l'aeroport i la construcció de la ciutat aeroportuària, de l'autovia del Llobregat, de la Pota Sud (prolongació del nus del Llobregat fins a l'aeroport) i d'una nova via d'accés ferroviari al port.

Des del col·lectiu ecologista s'han denunciat les repercussions que podia tenir el projecte en l'àmbit social i mediambiental. Per una banda, el conglomerat d'infraestructures de comunicació (autovies, vies fèrries, pistes d'aterratge i polígons industrials); per l'altra, la reducció de les reserves naturals i dels aqüífers.

Enfront d'aquesta situació, el 1993 es va formar la Coordinadora contra el Desviament del Riu Llobregat, que va iniciar una campanya informativa i d'accions: «No al desviament» i «Sí a la defensa i la regeneració del delta». En aquesta coordinadora hi ha membres d'Iniciativa per Catalunya, Esquerra Republicana, Partit dels Comunistes de Catalunya, Grup Ecologista de Bellvitge, Amics del Prat, Acció Ecologista, etc.

- *La degradació del litoral marítim.* A Catalunya es donen gairebé totes les formes possibles de contaminació del mar: la domèstica (urbana); la química amb productes biodegradables, la química amb productes no biodegradables, la tèrmica, la radioactiva. Els símptomes de la degradació que causen són clarament perceptibles: dessecació de les zones humides, salinització dels aqüífers, destrucció del bosc i dels paisatges, retrocés de les platges, etc.

El moviment ecologista ha plantejat mobilitzacions contra la urbanització incontrolada i intensiva de la costa, com en els casos d'Empuriabrava, de les urbanitzacions del delta de l'Ebre i de l'Albufera; i també contra la construcció de passeigs marítims i ports esportius, com a Sant Antoni de Calonge.

Les entitats ambientalistes tenen un paper important en la conscienciació pel canvi d'hàbits que permeti la sostenibilitat del litoral. A Formentera i a Eivissa, el GOB ha proposat que es creïn reserves marítimes excloses de l'activitat turística i pesquera. A Menorca es va posar en marxa la campanya «Adopta una platja» amb l'objectiu de sensibilitzar la població i fer-la participar en la neteja de les platges i en la vigilància de la costa; aquesta filosofia és molt semblant a

la que ha pres la Fundació EcoMediterrània, que ha demanat protectors del litoral de Catalunya central dins la campanya «Litoral viu». Però també hi ha altres grups ecologistes i naturistes, com DEPANA o Acció Ecologista, que han emprès campanyes en aquesta mateixa línia per protegir els espais naturals del litoral.

e) Les vies de comunicació i el Pla Territorial de Catalunya

L'ordenació del territori a Catalunya genera problemes de trànsit perquè es basa en un sistema de transport dominat pel vehicle privat. Dins el marc institucional del Ministeri d'Obres Públiques, la Generalitat de Catalunya va aprovar un pla de carreteres, vigent fins a l'any 2001, que estableix com a elements clau de la seva política de transport dues grans infraestructures: la construcció de l'Eix Transversal, que amb la carretera Vic-Olot travessa les valls d'En Bas, dels Forners i el Parc Natural de la Garrotxa, i el Quart Cinturó, denunciat pels ecologistes perquè podria arribar a eliminar els últims espais naturals de la comarca del Vallès.

Des del col·lectiu ecologista han sorgit associacions de cicloturistes, d'ecologia urbana i de defensa dels vianants que, sovint aliats amb associacions de veïns, han pressionat els ajuntaments a favor de restar espai als cotxes i tornar-lo als vianants, i per reclamar la gratuïtat i l'extensió dels transports públics. A Barcelona, hi ha hagut grups, com ara Acció Ecologista i Amics de la Bici, que han aconseguit una certa incidència puntual i que han obligat diverses vegades a modificar plantejaments poc ecològics i a ampliar els carrils per a bicicletes de la ciutat.

f) La industrialització contaminant petroquímica i del clor

• *La petroquímica de Tarragona.* El Pla Energètic Nacional del 1978 preveia l'acceleració del Pla d'Explotació d'Hidrocarburs, que afectava, en l'àmbit de l'Estat espanyol, uns vuit milions d'hectàrees. La instal·lació de la indústria petroquímica es va justificar com una ineludible necessitat per al desenvolupament industrial. Una de les conseqüències del procés d'implantació de les grans companyies petrolíferes (Shell Oil Co, Chevron i Canada North West Land Ltd.) a la zona de Tarragona va ser la ràpida degradació de l'entorn natural i la progressiva implantació d'indústries contaminants en els polígons industrials, sobretot a partir dels anys setanta. Al costat d'Empetrol, a Tarragona, s'hi van construir moltes indústries químiques, com ara la multinacional Paular, dedicada a la fabricació d'àcid cianhídric i de cianur d'hidrogen. Hi va haver diversos accidents que van

provocar les protestes dels ecologistes: fugues de gas d'òxid de nitrogen a la fàbrica Paular, al Morell, fugues d'àcid nítric, etc. I l'agricultura també s'ha vist perjudicada per aquest procés d'industrialització, perquè hi ha hagut moltes expropiacions de terres per construir gasoductes, torres d'alta tensió, autopistes, etc.

• *La indústria del PVC.* Greenpeace i Acció Ecologista van organitzar dues grans campanyes contra la fabricació de PVC. Aquestes campanyes alertaven sobre els efectes perjudicials que podien tenir per a la població les incineradores que la multinacional Solvany pretenia instal·lar a la zona del Baix Llobregat. En conseqüència, es va formar una coordinadora d'oposició al projecte que ja tenia l'aprovació de la Junta de Residus.

g) La urbanització incontrolada

El procés de descongestió industrial de Barcelona ha provocat que les comarques del seu voltant hagin patit un procés de congestió urbanística, tant en l'àmbit urbà com en l'industrial. Al Vallès Oriental, la proliferació de polígons industrials i la instal·lació d'indústries molt contaminants, com les de Sant Fost de Campsentelles i la de Mollet del Vallès, han provocat problemes greus de saturació mediambiental. Dins el context de les lluites reivindicatives del moviment ecologista, l'oposició a la construcció de polígons industrials en zones de valor natural ha estat el tema principal de les mobilitzacions de les associacions de veïns contra la Compañia General de Administraciones e Inversiones SA (AISA), que pretenia que s'aprovés el Pla Parcial de Lliçà de Munt en el qual es preveia la destrucció de centenars d'hectàrees de bosc per a l'ampliació de les vies de transport.

La urbanització incontrolada dels anys setanta va servir d'impuls per a la proliferació d'urbanitzacions il·legals. Aquest tipus d'urbanitzacions també ha estat el blanc de moltes protestes i mobilitzacions del moviment ecologista. Per exemple, Bigues i Riells, que és un terme municipal d'unes 2.800 hectàrees, es va parcel·lar il·legalment a mitjan anys seixanta, i a finals dels setanta ja hi havia vint-i-quatre urbanitzacions en marxa que no estaven incloses en el Pla General d'Ordenació del municipi. Un altre dels casos que va mobilitzar els ecologistes va ser el de Gallecs; el Ministeri de l'Habitatge va expropiar urgentment unes zones agrícoles per tal de construir una ciutat enorme de 150.000 habitants als termes municipals de Mollet, Parets, Lliçà d'Avall, Santa Perpètua, Palau, Polinyà i Montcada. Els ecologistes van ocupar les terres i van crear la Comissió per a la Defensa de Gallecs, que va protagonitzar les primeres manifesta-

cions multitudinàries de Catalunya, entre les quals hi ha la del 1979, en què van participar unes 8.000 persones.

Un altre exemple de tensió entre els ecologistes i l'Administració, el va provocar el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, el 1968. Aquest pla dissenyava una sèrie d'àrees industrials i residencials noves que s'havien de fer en terreny agrícola i havien d'arribar fins al Parc Natural Provincial de Sant Llorenç del Munt, que ja estava amenaçat per la degradació de les seves condicions naturals a causa d'unes urbanitzacions situades a l'àrea d'abans del parc. Al final, la Coordinadora per a la Salvaguarda del Massís de Sant Llorenç del Munt i de la Serra de l'Obac i el SIPMA de Terrassa van aconseguir aturar parcialment les obres més comprometedores de la urbanització.

Barcelona no s'ha salvat d'aquest procés especulatiu de creixement incontrolat. Els anys de desenvolupament industrial van presenciar la construcció de barris marginals perifèrics al voltant del cinturó industrial barcelonès i de les zones deshabitades que es dedicaven tradicionalment a l'agricultura. La creació de les vies ràpides amb motiu de les Olimpíades de Barcelona, que es basaven en un model circulatori amb el cotxe com a eix central, va provocar l'organització i la mobilització de grups de ciutadans. La plataforma ciutadana Barcelona Estalvia Energia, formada per grups i associacions ecologistes (Acció Ecologista, DEPANA, CEPA, Col·lectiu Agudells, etc.), per grups de ciutadans (Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, Amics de la Bici, etc.) i per sindicats (Comissions Obreres), va portar a terme una campanya basada en una sèrie de propostes per fer de Barcelona una ciutat sostenible. Posteriorment, prenent com a referència l'experiència de la ciutat de Seattle als Estats Units, es va crear el fòrum Barcelona Sostenible, en el qual es van aplegar, a títol individual, representants de la campanya, tècnics i representants de les administracions per tal de constituir unes comissions per estudiar els indicadors de sostenibilitat de la ciutat.

h) La massificació del turisme

- *La zona litoral.* La problemàtica general de les regions costaneres (aglomeracions urbanes i industrials, demografia creixent, etc.) s'agreuja de manera alarmant a causa de la generalització del fenomen del turisme. L'especulació turística i la superpoblació estacional han estat molt perjudicials per a l'ecosistema litoral, que ha hagut de suportar aportacions enormes de deixalles urbanes i d'aigües residuals.

A la zona nord de Catalunya, els principals punts de mobilització ecologista han estat els caps de Creus i de Norfeu (reclamats com a parcs naturals), els aiguamolls de l'Empordà i de Pals, la desembo-

cadura del Ter (on es pretenia construir una urbanització per a unes 30.000 persones entre Torroella i l'Estartit), la cala Aigua-xellida i els ports esportius de Tossa, Calella i Roses. Les formes de protesta de grups com el GAP (Gabinet d'Assessorament Popular) i DEPANA han estat les ocupacions populars que exigien la no-materialització dels grans projectes urbanitzables, i les denúncies.

A la zona sud de Catalunya, a més de la massificació turística, cal afegir-hi la degradació causada per la ubicació de les indústries més contaminants, com la química i la petrolífera, a les zones de Constantí, Cambrils, Torredembarra, la Pobla de Mafumet, etc.

• *Les zones de muntanya.* A partir dels anys setanta, a les comarques de l'Alt Pirineu es va donar un fenomen de reconversió econòmica orientada cap al sector turístic. El col·lectiu ecologista, representat pels Grups de l'Alt Pirineu, ha hagut de fer front als principals problemes mediambientals que han provocat les pistes d'esquí, les cadenes hoteleres, la urbanització incontrolada, els aeroports, els túnels, els eixos de comunicació, etc. Aquests grups han plantejat una sèrie d'accions encaminades a la demanda d'una Llei d'alta muntanya que reguli l'explotació de l'entorn natural amb l'objectiu que sigui tractat des d'una perspectiva global i no per interessos sectorials. L'Administració ha optat per una política d'ajudes econòmiques a les zones rurals a canvi de la seva reconversió turística. Els col·lectius ecologistes intenten que aquesta mena de turisme s'insereixi dins d'un programa d'actuació sobre els espais protegits que impedeixi les pràctiques especulatives i que serveixi per regenerar, netejar i conservar els boscos, cosa que al seu torn permetria crear llocs de treball.

ij) Extracció massiva de recursos naturals

Catalunya té una gran diversitat d'ecosistemes, i això vol dir que té molts recursos susceptibles de ser aprofitats per a la indústria. El moviment ecologista ha denunciat l'extracció incontrolada d'aquests recursos naturals.

El procés d'edificació de Barcelona a partir dels anys seixanta va provocar la creació de pedreres als afores de la capital; es van fer extraccions al Baix Llobregat, al Vallès, al Maresme i al Garraf. El col·lectiu ecologista va pressionar per evitar el procés de degradació que provocaven aquestes extraccions. Entre moltes altres reivindicacions, podem destacar les següents: la d'Unió de Pagesos del Baix Llobregat, que s'oposava a les extraccions massives de la comarca; la de la Comissió per a la Defensa del Farell, a Caldes de Montbui, que es va oposar a l'ampliació de la pedrera que l'empresa EGRESA ex-

plotava a la muntanya del Farell; la del Grup Ecologista del Garraf, que va emprendre una campanya de sensibilització sobre el problema que constituïa la proliferació d'antenes i sobre la fàbrica de ciment de Vallcarca (molt contaminant) ubicada en una zona proposada com a parc natural.

1.2.2. La perspectiva política

Malgrat el seu caràcter reivindicatiu, l'ecologisme català està molt influït per dos grans corrents polítics. Per una banda, el model ambiental representat pel nacionalisme polític, que si bé està relacionat íntimament amb el model posat en pràctica per la Unió Europea, molts dels seus plantejaments es nodreixen del Congrés de Cultura Catalana, que va servir per posar les bases ideològiques del que seria la futura orientació ecològica del Govern de la Generalitat i d'un ampli sector de l'ecologisme. Per una altra banda, dins el que podríem anomenar l'*esquerra política*, que inclou una gran part del moviment reivindicatiu de l'ecologisme, la influència més directa se centra en el model mediambiental proposat pels Verds.

- *El Congrés de Cultura Catalana (1976-1977)*. La celebració del Congrés de Cultura Catalana va aconseguir reunir pràcticament tot l'espectre polític català: PSUC, Convergència Socialista, Moviment Comunista Català, Convergència Democràtica de Catalunya, i fins i tot els independents, amb l'objectiu de debatre els problemes que afectaven la cultura catalana i buscar solucions des d'una perspectiva de govern autonòmic que ja s'entreveia en un futur immediat. Dels vint-i-cinc grans temes sobre la cultura catalana que es van tractar en el Congrés, quatre van ser especialment importants per al desenvolupament d'un model ambiental del futur Govern de la Generalitat i també van ser recollits per part del moviment ecologista: l'agricultura, la indústria, l'ordenació del territori i l'economia. En conjunt, es preconitzava un model industrialista i intensiu en recursos naturals que va marcar el model mediambiental posteriorment adoptat pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat, i que va ser molt criticat per part del moviment ecologista a partir de la dècada dels noranta, perquè plantejava propostes encaminades a mitigar els efectes de la industrialització però no aspirava a canviar el model productiu imperant.

En l'àmbit agrícola, l'objectiu era adequar l'estructura agrària tradicional (explotació familiar) a les noves condicions de l'economia industrial i urbana que feien necessària una reforma agrària per part del futur Govern. Es defensava un model que seguia una polí-

tica d'industrialització i comercialització basada en la implantació d'indústries agroalimentàries i en polítiques concretes de desenvolupament rural, que permetessin instal·lar indústries a les zones tradicionalment rurals.

En l'àmbit industrial, l'objectiu era intentar reconduir la problemàtica de l'excessiva concentració industrial en determinades zones i solucionar o reduir els efectes ambientals. Per primera vegada va quedar reflectida en un document públic la preocupació per temes com ara: la sobreexplotació de recursos renovables i no renovables, la contaminació de l'aire i de l'aigua, la degradació dels espais naturals al voltant de les poblacions i el retrocés de l'agricultura.

En l'àmbit de l'ordenació del territori, es van intentar reduir els impactes que el model industrialista del franquisme havia ocasionat en el territori i que havia provocat un procés d'explotació del patrimoni natural. Les propostes es van estructurar en tres eixos: configuració d'un marc institucional propi i autònom, institucionalització de la comarca i resolució dels conflictes de planificació de manera que s'aconseguís una «tendència a l'equilibri ecològic i al benefici social i cultural, i no al màxim profit individual ni a l'explotació depredadora i exhaustiva del territori» (Fuster, 1978).

En l'apartat econòmic, el Congrés de Cultura Catalana no es va plantejar canvis estructurals profunds. No va formular propostes concretes en matèria ambiental i va preconitzar la política d'evitar el creixement industrial en les zones de concentració industrial excessiva.

El Congrés de Cultura Catalana va significar, des del punt de vista mediambiental, un primer intent de definir quina seria la política del futur Govern de la Generalitat. No va significar un canvi profund per les seves aportacions, però va ser un pas fonamental pel seu context històric en el procés de presa de consciència de la problemàtica ecologista i l'inici d'un procés de politització i d'institucionalització progressiva de l'ecologisme.

• *El paper dels partits verds en el moviment ecologista.* La fundació dels Verds com a formació política el 1983 va contribuir a la integració de l'ecologisme dins el marc polític i institucional. Igual que a la resta dels països europeus, els intents de crear un partit de base en l'àmbit de l'anomenada *ecologia política* van ser protagonitzats per col·lectius i persones procedents de la tradició d'esquerres.

El procés de constitució dels Verds a l'Estat espanyol es va caracteritzar per retards importants «a causa de la manca de cultura ecològica en la societat espanyola, fet que va contribuir a consolidar un conflicte de personalitats, la perpetuació del qual es va convertir

en l'eix de la història posterior dels Verds, i el va condicionar molt negativament» (Cabal, 1995). Aquest intent d'articular el moviment alternatiu al voltant d'una opció política verda va trobar moltes dificultats a causa de les pròpies divisions internes: per un costat, els anomenats *ecologistes històrics* i els sectors més llibertaris es van resistir a participar en el projecte de manera activa i completa; per l'altre, els sectors més moderats de l'esquerra política es van mostrar contraris a l'aparició d'una força política nova, que podia constituir una amenaça per al seu projecte de govern.

Progressivament, es van anar creant «comissions gestores» per tot Espanya: Madrid, Màlaga, Tenerife, Sevilla i Barcelona, amb l'objectiu de dinamitzar els grups d'acció global. La necessitat d'articular un moviment polític estable va portar a plantejar la celebració d'un congrés que agrupés els diversos corrents ecologistes per dissenyar una estratègia comuna i una política definida.

Al primer congrés dels Verds, que va tenir lloc a Cardedeu el febrer de 1985, hi van assistir delegats de gairebé totes les comunitats autònomes i representants dels partits verds d'Alemanya, França, Bèlgica, la Gran Bretanya, Suècia, Itàlia i Holanda. I s'hi va aconseguir un *programa comú* que teòricament havia de servir per integrar els Verds en els nous moviments socials.

Després del primer congrés es van iniciar una sèrie d'activitats encaminades a consolidar la imatge del partit Verd: denúncia de FECSA als tribunals, com a propietària de la central tèrmica de Cercs, al Berguedà, per un presumpte delictes ecològic. També es va portar a terme una intensa campanya d'objecció fiscal, amb la col·laboració del Moviment d'Objectors de Consciència (MOC).

L'escissió d'Alternativa Verda el 1985 va provocar la fundació, el 1986, de la Confederació dels Verds, integrada per Alternativa Verda (Moviment Ecologista de Catalunya), Los Verdes Alternativos (Madrid), Alternativa Ecologista (Galícia) i el Partido Ecologista de Euskadi. La presentació dels Verds a les primeres eleccions que hi van haver va ser un fracàs relatiu. Si bé el total dels vots va ser de 100.000 (0,5% del total), la dispersió de candidatures (Els Verds amb 31.099 vots, Alternativa Verda amb 29.567 vots i el Partido VERDE amb 28.318 vots) va provocar la dispersió dels vots verds i la desconfiança per part de l'electorat.

La cita electoral de juny de 1987 al Parlament Europeu també va ser un fracàs: els Verds van obtenir 107.625 vots i la Confederació dels Verds (integrada per Alternativa Verda i altres petits grups ecologistes) va aconseguir un total de 65.574 vots.

A finals dels anys vuitanta, hi va haver un cert ascens dels Verds, però no es va arribar a consolidar a causa de la falta d'unió entre els

diversos grups. A les eleccions europees del 1989, s'hi van presentar escindits en quatre grans partits: Els Verds (164.557 vots), Els Verds Ecologistes (161.993 vots), VERDE (58.697 vots) i Alternativa Verda (47.250 vots). En total eren 431.363 vots, el 3% dels vots vàlids, i sumats haurien aconseguit un o dos escons.

Malgrat aquest èxit relatiu, el procés de divisió entre aquests grups es va accentuar i en les següents eleccions es va acusar el declivi progressiu de les formacions verdes, que va arribar al màxim en el punt d'inflexió de les eleccions municipals i autonòmiques del 1991, en què entre totes les formacions van aconseguir un total de 57.280 vots. A Barcelona es va arribar a un consens entre Els Verds, Alternativa Verda i el Partit Ecologista de Catalunya-VERDE, però només es van aconseguir quatre regidors, juntament amb dos representants ecologistes que es presentaven per Izquierda Unida.

Les eleccions del 1992 i del 1993 mostren el procés de caiguda dels Verds, malgrat que a Catalunya, el 1993, es van aconseguir unificar tots en el congrés de Terrassa: Els Verds, Alternativa Verda i Alternativa Ecologista de Catalunya es van integrar a Els Verds - Confederació Ecologista de Catalunya.

1.2.3. La perspectiva cultural

A Catalunya, el factor cultural ha tingut una incidència important en la consolidació de l'ecologisme, ja que va ser la primera comunitat autònoma que va tenir un departament de medi ambient i una facultat d'estudis superiors de medi ambient. Sense aquestes dues institucions, l'ecologisme reivindicatiu de base no hauria tingut el suport científic ni el substrat intel·lectual fonamental per defensar els seus arguments davant l'Administració i les empreses.

Quant a la investigació científica relacionada amb l'ecologia, podem distingir diverses línies de pensament: la d'investigació científica que relacionava l'ecologia amb la biologia dels sistemes (representada per Ramon Margalef), l'anomenat *naturalisme científic* (en la tendència de les investigacions de Ramon Folch), l'economia ecològica (Joan Martínez Alier) i l'estudi de l'ecologisme des de la perspectiva de moviment social i polític (Josep Puig i Boix).

L'èxit de les publicacions difusores de l'ecologia comença a la dècada dels setanta; un període que es caracteritza per una forta expansió cultural i associativa dinamitzada per diversos col·lectius que sorgeixen de grups i entitats procedents d'amplis sectors de l'associacionisme i que consoliden el caràcter plural de l'ecologisme català. Els centres excursionistes, els moviments per la pau i el desarmament, l'objecció de consciència, les antinuclears, els científics

crítics, etc. concentren els seus esforços en la publicació de revistes, llibres i projectes d'investigació destinats a difondre l'ecologia.

La Campanya per salvar el Patrimoni Natural, impulsada pel Congrés de Cultura Catalana, va promoure el sorgiment de grups i entitats com el Departament de Natura de la Fundació Roca i Galès i l'aparició de grups clau per al desenvolupament del moviment ecologista a Catalunya, com el Grup d'Ornitologia Balear (GOB) i la Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural (DEPANA), que va celebrar el seu acte fundacional als locals del Centre Excursionista de Catalunya.

El 1975 va aparèixer la revista *Muntanya*, del Centre Excursionista de Catalunya, que publicava una sèrie d'articles dedicats a temes mediambientals intitolada «Els problemes del medi natural a Catalunya». El 1976 va sortir el llibre *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, publicat per la Institució Catalana d'Història Natural, on es plantegen quins han estat els principals problemes mediambientals que han afectat Catalunya. El mateix any, també va sorgir la col·lecció «Quaderns d'Ecologia Aplicada», editada per la Diputació de Barcelona.

L'any 1977 hi va haver un augment considerable de les publicacions i de l'èxit de les associacions ecologistes. Jaume Terrades va publicar *Ecologia i educació ambiental*, la primera aportació teòrica ecologista a Catalunya. Quan es va inaugurar l'exposició «Salvem Catalunya per a la democràcia», dedicada fonamentalment a la defensa del patrimoni natural, també es van començar a publicar dues revistes: *Userda* i *Alfalfa*, publicacions de crítica ecològica i d'alternatives. Al mateix temps també va aparèixer el butlletí del Comitè Antinuclear de Catalunya, BIEN (Butlletí d'Informació d'Energia Nuclear).

El 1978 es va publicar el llibre de Vicenç Fisas, *Centrales nucleares: imperialismo tecnológico y proliferación nuclear* i el primer número de la revista *Integral, Salud y vida natural*. Ramon Folch va publicar el llibre *Sobre el ecologismo y ecología aplicada*, dins el context de la Tercera Assemblea d'Ecologistes Catalans, en la qual es van plantejar diverses propostes d'estructuració de l'ecologisme com a grup d'opinió diferenciat dels partits polítics.

En la línia antinuclear es va presentar la *Revista Catalana de Ciència i Tecnologia*, que en el primer número va publicar el dictamen de l'Institut d'Estudis Catalans sobre l'urani i les conclusions de l'informe CAMON-I. També es van editar diverses revistes, com ara *La Tomaquera*, del Comitè Antiurani d'Osona, i el *Boletín Alarma*, de la Taula Antinuclear i Ecologista (TAE). El mateix any es va presentar la revista *Terra Verda*, la publicació de l'Assemblea Verda.

El 1982 es van publicar dos llibres clau per analitzar el moviment ecologista a Catalunya: *El combat ecologista a Catalunya*, de Xavier Gar-

cia, Jaume Reixach i Santi Vilanova, i *La febre de l'urani*, de Castellà Gassol. Aquell any hi va haver un reagrupament del moviment ecologista català: el Moviment Ecologista Català es va convertir en Alternativa Verda, que va començar a publicar el seu butlletí *L'Alternatiu*.

El 1989 es va presentar a Barcelona la segona edició de *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, coordinat per Ramon Folch. També es va publicar *D'una Terra a un Món*, una recopilació de la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament. El mateix any es va fundar el Centre d'Anàlisis i Programes Sanitaris (CAPS), encarregat d'alertar sobre les repercussions dels problemes mediambientals en la salut.

Els anys noranta van marcar l'inici de l'acció política de la Generalitat en matèria de medi ambient. El 1990 es va començar a editar la revista *Medi Ambient* per l'aleshores anomenada Direcció General de Medi Ambient de la Generalitat. També va aparèixer el primer número de la revista *Ecologia Política*, associada a altres revistes internacionals dedicades a ressaltar les relacions entre ecologisme i política.

2. La institucionalització del moviment ecologista

2.1. El context europeu

A partir dels anys vuitanta, el moviment ecologista va entrar en una fase que podem anomenar d'*institucionalització*. Els partits polítics van recollir part de les seves propostes i les institucions polítiques (principalment la Comunitat Europea) van adoptar polítiques encaminades a corregir els problemes ambientals provocats per una industrialització sense control, en part obligades per les reivindicacions dels col·lectius ecologistes.

La mateixa estructura del moviment ecologista, basada en l'adhesió de diferents i nombrosos moviments socials, a vegades amb objectius últims contraposats, va fer que fos un moviment diluït i en va dificultar la unificació, tan necessària. Les seves constants al llarg del procés d'integració a la societat s'han caracteritzat per la «contrarietat o ambigüïtat interna» (Riechmann, 1995), una falta d'unitat deguda a la seva fragmentació ideològica i a la multitud de corrents alternatius que componen la seva estructura intel·lectual (pacifisme, agricultura biològica, partits d'esquerra, etc.) i que n'han provocat la manca de cohesió i d'operativitat.

El moviment ecologista, que havia sorgit com una opció social crítica i alternativa, idealment plural, va anar prenent una dimensió cada vegada més política, primer a Alemanya (on les iniciatives ciu-

tadanes es van acabar confonent amb el partit-moviment verd), i després a la majoria dels països europeus. A mitjan anys vuitanta, l'ecologisme sociopolític ja havia passat a ser una opció alternativa consistent, la tercera força política a la majoria dels països europeus, però a canvi havia perdut bona part de la seva força reivindicativa com a moviment social, perquè s'havia integrat gairebé completament dins del sistema polític.

L'adopció d'una política ambiental per part de la Comunitat Europea va ser l'inici del procés d'institucionalització de l'ecologisme. Les reivindicacions ecologistes van ser adoptades i adaptades a les institucions comunitàries. Els successius plans d'acció van ampliar el camp d'acció ambiental a mesura que les circumstàncies en forma de grans desastres ecològics i de campanyes de conscienciació de les organitzacions ecologistes en feien necessària la regulació. Fins al tercer programa, les mesures van ser merament correctores i poc proclius a la planificació. L'agreuement dels problemes de contaminació i els greus accidents mediambientals dels anys setanta i vuitanta van obligar a fer un canvi d'orientació i a buscar mesures de prevenció. El quart i el cinquè programa d'acció van consolidar el model ambiental comunitari basat en el concepte de desenvolupament sostenible. Un concepte que intenta combinar el creixement, la competitivitat i l'expansió amb l'equilibri ecològic.

2.2. El procés d'institucionalització de l'ecologisme a Catalunya

El model mediambiental proposat per la Comunitat Europea ha estat adoptat àmpliament a tots els països europeus. L'Estat espanyol, amb el Ministeri d'Obres Públiques, Transports i Medi Ambient, més recentment anomenat Ministeri de Medi Ambient, i la Generalitat de Catalunya (Departament de Medi Ambient) han dissenyat la seva actuació en matèria ecològica a partir de les directrius comunitàries. Aquesta influència es posa de manifest en dos aspectes: l'estructura organitzativa del Departament de Medi Ambient de la Generalitat i la seva potenciació de les tres línies prioritàries de finançament de la Comunitat Europea, fortament contestades pel moviment ecologista: el sector energètic, la indústria i la prioritat del sector agrícola.

El 1991 es va crear el Departament de Medi Ambient amb l'objectiu de preparar i executar la política del Govern de la Generalitat relativa al medi ambient. Progressivament va anar assumint funcions en diverses competències: Junta de Residus, estructuració del Gabinet del Conseller i de la Secretaria General, creació de la Direcció General de

Qualitat Ambiental, obertura de les delegacions territorials del Departament de Medi Ambient a Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona (1991), creació de la Direcció General de Promoció i Educació Ambiental (1992), creació de la Direcció General de Patrimoni Natural (1993).

A Catalunya, l'esforç d'adaptació a la normativa europea ha estat especialment important i ha implicat d'una manera integral l'administració autonòmica en els seus diversos nivells: l'Administració local (obligatorietat de construcció de depuradores per a les aigües residuals municipals); la indústria (química, paperera, de la construcció, siderúrgica, etc.), arran dels problemes de residus i del seu abocament en el medi aquàtic i en l'atmosfera; certs subsectors terciaris, com el del transport (problemes de residus), o el sector hospitalari (residus tòxics i perillosos).

En el camp de l'energia, la política que ha portat a terme la Generalitat i l'estreta relació entre el Departament de Medi Ambient i el Departament d'Indústria i Energia ha estat molt criticada pel moviment ecologista. La gran implantació del sector industrial a Catalunya, juntament amb la desigualtat territorial, han provocat un procés creixent de generació de residus urbans i industrials que han mantingut un comportament cíclic paral·lel als cicles econòmics. El procés d'unitat europea i la firma de l'Acta Única, aprovada el 1987, ha estat el detonant del procés accelerador de la integració dels objectius ambientals en la dinàmica industrial. S'intenta combinar un model d'integració europea amb preocupació pel medi natural i els objectius econòmics, intentant fer compatible el creixement econòmic basat en la indústria com a element cabdal: «La indústria té una importància fonamental per a l'economia de les societats modernes i és un motor indispensable per al creixement. És essencial en els països en via de desenvolupament per ampliar la base de la seva expansió i satisfer les necessitats creixents. Malgrat que es digui que els països industrialitzats s'encaminen cap a una era postindustrial basada en la informació, aquest moviment s'ha d'alimentar amb la producció contínua de la riquesa de la indústria.» (Comissió Mundial del Medi Ambient de les Nacions Unides, Informe *Nuestro futuro común*, 1989).

2.3. El procés de politització del moviment ecologista a Catalunya

El procés d'institucionalització es complementa amb el de politització. Aquest procés es concreta amb la integració dels Verds a Izquierda Unida i amb la incorporació de les propostes del moviment ecologista en els diferents programes electorals dels partits polítics, sempre en combinació amb la normativa ambiental de la Comunitat Europea.

2.3.1. La integració dels Verds a Izquierda Unida

A partir del fracàs de les eleccions generals del 1987 i del 1989, en les quals, si s'hi haguessin presentat de manera unitària, haurien aconseguit un o dos escons, es va produir una desintegració progressiva dels partits verds i de gran part del moviment ecologista. Mentrestant, els Verds europeus passaven per un moment de forta expansió, i el juny de 1993 es va fundar la Federació Europea de Partits Verds, que agrupava vint-i-sis grups que representaven prop de set milions d'electors.

En aquest moment de crisi estructural es va donar un acostament progressiu d'Izquierda Unida als Verds, cosa que va originar diversos enfrontaments interns i una confrontació jurídica per la titularitat de les sigles.

A les eleccions municipals i autonòmiques del 1995, s'hi va presentar un moviment verd sense direcció política, sense una mínima estructura de coordinació estatal i convertit en una amalgama de partits dividits en diverses fraccions: una part integrada a Izquierda Unida o a Iniciativa per Catalunya, una altra part en candidatures locals en solitari, i una última porció aglutinada en la coalició Els Verds - Grup Verd.

2.3.2. Partits polítics i ecologisme

Si analitzem els programes electorals dels partits polítics catalans (Partit Popular, Partit dels Socialistes de Catalunya, Esquerra Republicana, Convergència i Unió, Iniciativa per Catalunya - Els Verds), podem observar que en conjunt presenten una estructura adaptada a les exigències comunitàries en matèria de política econòmica, industrial i de consum energètic, combinada amb l'adequació als seus plantejaments ideològics.

El Partit Popular va recollir en el seu programa electoral per a les eleccions autonòmiques del 1995 gran part de la normativa ambiental europea (d'una manera molt semblant al programa electoral del Partit dels Socialistes i de Convergència i Unió) i algunes propostes del moviment ecologista. Dins l'epígraf genèric de «desenvolupament equilibrat» (un clar paral·lelisme amb el concepte de desenvolupament sostenible), assumeix una sèrie d'accions encaminades a millorar les dades ambientals i fomentar la informació pública i l'educació ambientals, la protecció dels espais naturals i l'aplicació d'incentius econòmics i fiscals per afavorir les inversions en equipaments ambientals i en processos de producció neta, a més de la coordinació del Pla Hidrològic de Catalunya amb el Pla Hidrològic Na-

cional. No s'hi fa cap referència a la problemàtica de les centrals nuclears.

Esquerra Republicana de Catalunya centra el seu programa electoral en l'eliminació de l'energia nuclear i en l'opció per les energies renovables. En conjunt, recull moltes de les propostes del moviment ecologista i afegeix el factor nacional com a element descentralitzador que permeti harmonitzar un creixement econòmic sostenible. Igual que en les propostes d'Iniciativa - Els Verds, recull la preocupació pels temes socials i els implica en l'àrea ecològica com a resultat d'un procés de consolidació d'un projecte nacional.

El Partit dels Socialistes de Catalunya coincideix amb Convergència i Unió en la necessitat d'adoptar polítiques comunitàries sobre medi ambient. En el plantejament de com s'ha d'harmonitzar el creixement econòmic i la qualitat ambiental, assumeix les polítiques comunitàries i incideix en la necessitat d'una transició àmplia que reconeix la reestructuració dels sistemes de producció i de consum. És a dir, s'integra dins les propostes comunitàries d'adaptació de les polítiques econòmiques dels estats membre, tan criticades des dels moviments ecologista i alternatiu pel seu alt cost social i ambiental.

Convergència i Unió va adoptar plantejaments mediambientals d'una manera estructurada a partir de la legislatura del 1991, amb la creació del Departament de Medi Ambient. Des de les seves primeres intervencions polítiques ha aplicat la política comunitària i dels organismes internacionals. En l'àmbit polític, les grans línies dels programes electorals de Convergència i Unió es basen a aconseguir l'Administració única en política ambiental. Això significa assolir més competències en la transposició de les directrius comunitàries i l'aplicació de l'esperit dels convenis internacionals subscrits per l'Estat espanyol, especialment el Conveni sobre la Biodiversitat, el Conveni sobre el Canvi Climàtic i el Pla d'Acció per a la Protecció de la Mediterrània. Els seus esforços es dirigeixen, dins el marc del programa electoral, a fer que la Generalitat sigui reconeguda des de Brussel·les com l'autoritat competent per a totes les directrius i plans de la Unió Europea i a aconseguir el traspàs de les competències ambientals de caràcter local que exerceixen les diputacions i també la gestió dels parcs naturals. De cara a les eleccions europees, el seu programa encaixa plenament amb els objectius comunitaris: adopció de les propostes de desenvolupament sostenible, ordenació interna de la gestió ambiental, i una perspectiva de solidaritat amb l'Europa oriental i amb els països del Tercer Món.

A Catalunya, la signatura del pacte de coalició entre Iniciativa per Catalunya i Els Verds ha configurat un projecte ambiental clarament diferenciat de la resta de formacions polítiques. El seu programa

electoral es basa en l'opció per un desenvolupament socialment i ecològicament sostenible. La característica principal (que enllaça amb els programes originals dels Verds alemanys) és la implicació social del projecte mediambiental. Recull diverses propostes que es plantegen des del moviment ecologista i es proposa articular una societat desnuclearitzada i un projecte de societat solidària contra l'atur i la marginació. Interrelaciona aspectes socials i ecològics per a un plantejament de realitat econòmica sostenible, autosuficient i adaptada al medi.

El programa electoral que plantegen IC - Els Verds se centra en dos eixos bàsics:

– Alternatives al problema de l'atur i de la precarietat laboral. Proposa superar el model de desenvolupament actual i canviar les formes de producció, de consum i de transports existents. En definitiva, canviar el model de desenvolupament amb la transformació de les estructures econòmiques, tant des de l'òptica social com des de l'ecològica.

– Propostes de futur. Recull una sèrie de propostes de planificació amb l'objectiu de consolidar, a llarg termini, un model d'organització territorial que integri desenvolupament econòmic i manteniment dels recursos naturals per a les generacions futures.

El programa electoral d'IC - Els Verds representa la consolidació d'un procés que ha durat prop de vint-i-cinc anys: la politització del moviment ecologista. Aquest programa resumeix, en certa manera, el conjunt de propostes que ha presentat el moviment ecologista des que a mitjan anys setanta va aparèixer el moviment ecologista modern. Són plantejaments que es complementen amb algunes de les propostes que formula la Comunitat Europea (que també ha recollit de l'ecologisme), i insisteixen en la necessitat d'articular un model de societat que integri de forma global els interessos socials amb els ecològics. L'aspecte social inclou la proposta d'un model econòmic sostenible basat en un desenvolupament industrial controlat energèticament i un pla de futur per al mercat de treball que no exclouï ningú i que integri les classes més desfavorides de la societat (aturats de llarga durada, joves i dones).

Respecte als altres programes polítics que incorporen la problemàtica ambiental, el que proposa IC - Els Verds incorpora un plantejament de futur. No es limita (i aquesta és una de les principals aportacions que ha agafat de l'ecologisme) a una simple descripció de les mesures concretes que cal prendre a curt termini o de les correccions sobre les disfuncions del sistema productiu; intenta

anar més enllà, i per això proposa la necessitat de planificar a llarg termini tots els sectors clau de la societat: el productiu, el social i el territorial.

3. La situació actual del moviment ecologista

La institucionalització i la politització del moviment ecologista han estat fruit d'un procés llarg que l'ha obligat a ampliar el seu camp d'acció als problemes economicosocials directament relacionats amb les qüestions ambientals. L'ecologisme social s'ha anat adaptant a la situació del moment, després d'una fase de crisi profunda deguda a la falta de definició dels seus objectius. Actualment es troba en un moment de redefinició i s'ha de decidir entre l'aprofundiment en la crítica de les polítiques mediambientals *oficials*, representades per la Unió Europea i els partits polítics, o bé integrar-se en el sistema de manera que des de les institucions pugui intervenir en la presa de decisions.

El moviment ecologista ha discrepat sempre dels plantejaments comunitaris. Hi ha molts punts de la política econòmica i industrial que són, segons el seu parer, incompatibles amb un programa autènticament sostenible. La seva crítica es basa en la falta de visió de conjunt que té la Comunitat dels problemes ambientals: l'excessiva burocratització i les nombroses comissions i departaments jurídics que componen el seu aparell administratiu impedeixen portar a terme un tractament ecològic global. D'altra banda, la crítica també s'ha dirigit als eixos bàsics del model econòmic que planteja Maastricht, basat en el mercat i en la lliure competència, perquè incideixen negativament en el medi ambient: indústria, turisme, transport i agricultura.

L'ecologisme que creix actualment implica una percepció molt diferent del seu paper en la societat. Qüestiona valors que es consideren inamovibles en les estructures polítiques. Fora de l'àmbit institucional i dels partits polítics s'estan consolidant dues grans línies del moviment ecologista: una nova ecologia de la pobresa, que denuncia la manipulació que es fa de l'ecologisme al Tercer Món en nom del control dels seus recursos naturals, i un corrent alternatiu que planteja noves propostes que integren aspectes socials, polítics i econòmics.

En certa manera s'està configurant un model ambivalent d'ecologisme: una part del moviment s'integra en l'aparell institucional que incorpora moltes de les seves reivindicacions, principalment aquelles que no comporten un canvi profund del sistema productiu (reco-

llida selectiva de deixalles, tractament dels residus, campanyes d'estalvi d'energia, conscienciació de la utilització dels transports públics, etc.), i l'altra part continua promovent canvis estructurals profunds que s'allunyen de la dinàmica de les institucions (Comunitat Europea) i dels partits polítics.

El debat actual se centra en el grau d'acceptació per part dels ciutadans mitjans de les propostes de l'ecologisme alternatiu. La dificultat principal consisteix en els canvis profunds del sistema de valors econòmics que es plantegen des del moviment ecologista, tal com es recullen en els programes polítics dels Verds (moderació del creixement industrial, evitar la competitivitat, ser solidaris econòmicament amb el que anomenen *Tercer Món*), dins d'un context en què predominen les tesis neoliberals de Maastricht, basades en la necessitat d'articular un sistema que té com a eixos principals el creixement i la competitivitat. El repte de l'ecologisme actual se centra a superar aquesta fase d'ecologisme oficial que deixa en mans de l'Administració el sector mediambiental i redueix el grau de participació de la societat civil i a optar (tal com proposen els partits verds) per una nova cultura política basada en la participació activa dels nous moviments socials emergents (associacions de cooperació, ecologistes, voluntariat social, etc.) en la presa de decisions sobre els temes de medi ambient que ens afecten directament.

La reorientació de l'ecologisme per superar aquest punt d'inflexió s'estructura en quatre grans línies d'actuació. Aquestes línies es comencen a endevinar dins les diferents propostes innovadores que promouen diversos col·lectius, i recullen en essència les propostes que els Verds alemanys van presentar a finals dels anys seixanta:

1) La reestructuració de la fiscalitat ecològica per part dels estats mitjançant tres línies d'intervenció sobre el medi ambient:

- Informació, negociació i sensibilització amb la promoció de l'educació ambiental.
- Controls directes (obligacions, prohibicions).
- Aplicació d'instruments econòmics (incentius i elements dissuasius) com ara tributs ecològics, taxes i ajustaments financers.

2) Replantejament de la relació entre medi ambient i treball des de dues perspectives complementàries:

- Incorporació al mercat de treball del potencial dels nous sectors mediambientals previstos pel cinquè Programa sobre Medi Ambient de la Comunitat Europea (gestió de residus, recollida selectiva, protecció dels espais naturals), que generaran uns 500.000 llocs de treball fins a l'any 2000.

- Reconeixement del fet que l'economia tradicional ha demostrat la seva incapacitat per oferir l'ocupació plena i ha agreujat la degradació ambiental. En aquest sentit es recullen propostes que inclouen un pla d'ocupació centrat en la reducció del temps de treball i la reestructuració ecològica del sistema productiu, la disminució de la importància del treball assalariat, la reconstrucció de solidaritats socials (repartiment del treball i redistribució equitativa de la riquesa mitjançant propostes com ara la renda bàsica, el salari social, etc.), la recuperació del temps lliure i la dedicació a l'oci i al manteniment del medi ambient.

3) Propostes de consum intel·ligent i ecològic mitjançant el canvi del propi model econòmic (simplicitat voluntària) i la reducció del consum.

4) Reestructuració de la indústria energètica basada en propostes relatives a tres àmbits:

- Propostes d'àmbit general: una política basada en l'augment substancial de l'eficiència dels usos finals, desenvolupament ràpid de les fonts renovables i ús de les tecnologies de transició que utilitzin els combustibles fòssils.

- Propostes d'àmbit local: sistemes energètics descentralitzats que utilitzin fonts d'energia renovable.

- Propostes a llarg termini: implantar factors que reflecteixin els costos ambientals reals, com ara el preu de l'energia, un consens social sobre l'assignació dels costos dels recursos limitats i l'establiment de taxes sobre el consum de recursos.

4. Conclusió

El moviment ecologista a Catalunya ha estat marcat per un model de creixement industrial molt contaminant i poc respectuós amb el medi ambient. Els interessos de les multinacionals i la nul·la legislació ambiental van fer que la mobilització associativa dels anys setanta i vuitanta fos especialment reivindicativa. Van sorgir nombroses associacions petites de caràcter local com a resposta als greus problemes ambientals. La reivindicació es va centrar en la protesta antinuclear, que va ser l'aglutinadora de l'incipient moviment ecologista, i posteriorment es va diversificar cap a la gestió de residus, les infraestructures, la industrialització contaminant, etc.

La polarització entre el col·lectiu ecologista i l'actuació ambiental de l'Administració ha marcat la història de l'ecologisme a Catalunya.

El fet que la Generalitat adoptés pràcticament totes les directrius comunitàries i una política econòmica basada en la indústria ha contribuït a radicalitzar aquest enfrontament.

Moltes de les reivindicacions de l'ecologisme s'han anat integrant progressivament al sector públic i als programes electorals dels partits polítics. Aquest procés coincideix amb la pèrdua progressiva de la força política dels partits verds, debilitats per les lluites internes i per la falta de coherència ideològica que ha fet que la majoria d'ells s'acabessin incorporant a Izquierda Unida.

L'ecologisme es troba en un punt d'inflexió que ha de fer-li replantejar el seu futur. Les tendències dels diversos col·lectius que avui redefeixen l'ecologisme (intel·lectuals i associacions ecologistes i ambientalistes) plantegen la recuperació de part dels programes que els Verds alemanys ja presentaven als anys seixanta, dirigits cap a plantejaments de tipus social.

Bibliografia

- ALEMANY, Jordi (1995). «El moviment ecologista a través de les seves publicacions». *Catalonia Culture*, núm. 42.
- AA.VV (1993). *Manifiesto ecosocialista: Por una alternativa verde en Europa*. Madrid: Libre Pensamiento.
- BANCO BILBAO VIZCAYA (1995). *Localización de la actividad económica y medio ambiente en Catalunya*. Barcelona: BBV.
- CABAL, Esteban (1995). *Historia de los Verdes*. Madrid: Mandala Ediciones.
- DALTON, Rusell; KÜCHLER, Manfred (1992). *Los nuevos movimientos sociales: un reto al orden político*. València: Edicions Alfons el Magnànim.
- FOLCH, Ramon (1988). *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Barcelona: Barcino.
- FUSTER, Jaume (1978). *El Congrés de Cultura Catalana*. Barcelona: Laia.
- GARCIA, Xavier; REIXACH, Jaume; VILANOVA, Santiago (1979). *El combat ecologista a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT (1992). *Cap a un desenvolupament sostenible: Una proposta de la Comissió de les Comunitats Europees*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (1993) *Guia de l'Agenda 21, Aliança global per al medi ambient i el desenvolupament*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GORZ, André (1978). *Ecologie et politique*. París: Galilée.

- MARGALEF, Ramon (1994). *Ecologia*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- MARTÍNEZ ALIER, J. (1992). *De la economía ecológica al ecologismo popular*. Barcelona: Icaria.
- MARTÍNEZ BARCELÓ, Josep (1994). *La tradición asociativa en la sociedad catalana*. Barcelona: Càritas (Documentación Social).
- NAREDO, José María (1995). *De la economía a la ecología*. Madrid: Trotta.
- O'CONNOR, James (1995). «¿Actuar y pensar globalmente y localmente? Hacia un movimiento rojo-verde internacional». *Ecología Política* [Barcelona], núm. 5.
- PINTOR, Marc (1997). «Les polítiques mediambientals». *Papers d'Innovació Social* [Barcelona: EcoConcern], núm. 50.
- PUIG, Josep (1991). *L'ecologisme*. Barcelona: Barcanova.
- RECIO, Albert (1994). «Los problemas del movimiento ecologista en el Estado español». *Ecología Política* [Barcelona], núm. 3.
- RIECHMANN, Jorge; FERNÁNDEZ BUEY, Francisco (1995). *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.
- SECRETARIADO DE ESTADO PARA LAS COMUNIDADES EUROPEAS (1992). «Tratado de la Unión Europea». *Boletín Oficial del Estado* [Madrid].
- VILANOVA, Santiago (1981). *L'econacionalisme. Una alternativa catalana dins una Europa ecològica*. Barcelona: Blume.
- (1991). *L'onada ecològica*. Barcelona: Edicions 62.
- WHITE, Lynn (1999). «Las raíces de nuestra crisis ecológica». *Science*, vol. 155, núm. 3767, sp. 1237-1207.